

Mehanizam nezavisnog izvještavanja

Pregled Akcionog plana
Crne Gore za period 2022–
2024. godine

Open
Government
Partnership

Independent
Reporting
Mechanism

Uvod

U januaru 2021. godine, Mehanizam nezavisnog izvještavanja (Independent Reporting Mechanism – IRM) predstavio je nove proizvode koji su rezultat procesa optimizacije IRM-a (IRM Refresh).¹ Novi pristup nadovezuje se na naučene lekcije nakon više od 350 opsežnih, nezavisnih ocjena zasnovanih na dokazima koje je sproveo IRM i inputa članova Partnerstva za otvorenu upravu (OGP – Open Government Partnership). IRM nastoji da izrađuje jednostavne, blagovremene, prilagođene svrsi i na rezultate orijentisane proizvode koji doprinose učenju i odgovornosti u ključnim momentima ciklusa Akcionog plana za sprovođenje inicijative Partnerstva za otvorenu upravu (POU).

Proizvodi Mehanizma nezavisnog izvještavanja su:

- **Instrukcija za ko-kreiranje:** Sadrži naučeno iz prethodnih akcionih planova, svrha joj je učenje i korisna je za planiranje i koncipiranje ko-kreiranja.
- **Pregled Akcionog plana:** Brzi, nezavisni, stručni pregled karakteristika akcionog plana i prednosti i izazova koje IRM identifikuje kako bi ponudio informacije za jači proces implementacije.
- **Izveštaj o rezultatima:** Opšta ocjena implementacije koja se fokusira na rezultate na nivou javne politike i način na koji se promjene dešavaju. Takođe provjerava usklađenost sa pravilima POU-a i sadrži informacije o odgovornosti i dugoročnijem učenju. Ovaj proizvod uveden je u prelaznoj fazi 2022. godine, počevši sa akcionim planovima čija se implementacija završava 31. avgusta 2022. godine. Izveštaji o rezultatima dostavljaju se do četiri mjeseca nakon završetka ciklusa implementacije.

Ovaj proizvod sastoji se od IRM pregleda Akcionog plana Crne Gore za period 2022-2024. godine. Akcioni plan obuhvata 20 obaveza koje je IRM grupisao u 14 klastera. U ovom pregledu naglašena je analiza jakih strana Akcionog plana kako bi se doprinijelo implementaciji i rezultatima. Za podatke po pojedinačnim obavezama, vidi Prilog 1. Za pojedinosti u vezi sa metodologijom i indikatorima koje IRM koristi za ovaj pregled Akcionog plana, vidi Odjeljak III.

¹ Optimizacija IRM-a: <https://www.opengovpartnership.org/process/accountability/about-the-irm/irm-refresh/>

Sadržaj

Odjeljak I: Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022-2024. godine	2
Odjeljak II: Perspektivne obaveze iz Akcionog plana Crne Gore za period 2022-2024. godine	4
Odjeljak III. Metodologija i IRM indikatori	19
Prilog 1. Podaci po obavezama	22
Prilog 2. Ko-kreiranje Akcionog plana	25

Odjeljak I: Pregled Akcionog plana Crne Gore za period 2022–2024. godine

Crnogorski treći akcioni plan uključuje perspektivne obaveze u vezi sa učešćem javnosti u kreiranju javnih politika, pristupom informacijama o radu državnih subjekata i transparentnošću projekata Evropske unije (EU). Akcioni plan obuhvata širi spektar oblasti javne politike u poređenju sa prethodnim planom. Tokom implementacije, odgovorne institucije treba da rade na osiguravanju dugoročne održivosti reformi i da razmotre sinergije između obaveza na nacionalnom i lokalnom nivou.

Crnogorski treći akcioni plan ima 20 obaveza, koje obuhvataju učešće građana, otvorene podatke, slobodan pristup informacijama, budžetsku transparentnost, borbu protiv korupcije i otvorenu upravu na lokalnom nivou.² Za potrebe procjene, IRM je grupisao nacionalne obaveze u klastere sa lokalnim obavezama koje se bave istom temom (tj. otvorenim podacima, budžetskom transparentnošću i etikom i integritetom). IRM je takođe grupisao u klastere obaveze 1, 2 i 3, koje se odnose na građansko učešće u kreiranju javnih politika.

Treći akcioni plan obuhvata širi spektar oblasti javne politike u poređenju sa drugim planom (2018–2021).³ Neke oblasti su prenesene, kao što su otvoreni podaci, zaštita zviždača i budžetska transparentnost. Među novim temama su unapređenje transparentnosti rada vlasti i objavljivanje informacija o projektima koje finansira EU. Mnoge obaveze podržavaju pridruživanje Crne Gore EU ili se nadovezuju na druga strateška dokumenta.⁴ Prema vodećoj organizaciji civilnog društva (OCD) - Institutu alternativa, ove veze su smanjile ambicioznost, jer su vlasti planirale da preduzmu brojne aktivnosti bez obzira na njihovo uključivanje u akcioni plan.⁵ Nekoliko obaveza takođe ima rodnu perspektivu, koja odražava doprinose Instituta alternativa tokom procesa ko-kreiranja.

Ministarstvo javne uprave (MJU) vodilo je proces ko-kreiranja, uz podršku Nacionalnog demokratskog instituta (NDI) i Instituta alternativa. Proces je trajao više od godinu dana (od oktobra 2021. do decembra 2022. godine) i sastojao se od onlajn i ličnih konsultacija, intervju sa OCD, anketa građana i tri javne rasprave o nacrtu akcionog plana. Mandat Operativnog tima (OT) – crnogorskog foruma koji okuplja više zainteresovanih strana – istekao je u julu 2022. godine i isti je bio u velikoj mjeri neaktivan tokom ko-kreiranja. OT tek treba da popuni nekoliko upražnjenih mjesta zbog

UKRATKO

Učestvuje od: 2012. godine
Akcioni plan koji je predmet pregleda: za period 2022– 2024. godine
Proizvod IRM-a: Pregled Akcionog plana
Broj obaveza: 20

Pregled obaveza:

Obaveze koje sadrže aspekt otvorene uprave: 20 (100%)

Obaveze sa značajnim potencijalom za ostvarivanje rezultata: 5 (25%)

Perspektivne obaveze i klasteri: 3

Tematski prioriteti:

Preneseno iz prethodnih akcionih planova:

- Učešće javnosti u postupcima kreiranja javnih politika
- Otvoreni podaci
- Slobodan pristup informacijama
- Zaštita zviždača
- Fiskalna transparentnost
- Pružanje javnih usluga

Javlja se u ovom akcionom planu:

- Učešće mladih
- Transparentnost vlade
- Pristup državnim internet stranicama
- Transparentnost fondova EU
- Planovi integriteta javnih organa
- Otvorena uprava na lokalnom nivou

Usklađenost sa minimalnim zahtjevima POU za ko-kreiranje: Da

postojanja tehničke vlade nakon izbora u avgustu 2022. godine. Prema Institutu alternativa, procedure za pridruživanje OT-u su preopterećujuće, što ih je obeshrabrilo od prijavljivanja za članstvo.

Uprkos ovim izazovima, IRM je primijetio poboljšanja u odnosu na prethodni proces ko-kreiranja. Na primjer, anketa građana privukla je više odgovora, zbog većeg obuhvata od strane MJU. Pored toga, Institut alternativa i NDI organizovali su okrugli sto u dvije opštine van glavnog grada, što je pomoglo u promociji POU novim zainteresovanim stranama. Međutim, Institut alternativa smatra da su nedostatak političke podrške za POU u Crnoj Gori i restrukturiranje MJU u 2022. godini negativno uticali na proces ko-kreiranja.⁶ Institut alternativa je utvrdio da su obaveze u pogledu borbe protiv korupcije (obaveze 12 i 13) i slobode pristupa informacijama (obaveza 6) nedovoljne za otklanjanje dugogodišnjih praznina u ovim oblastima.⁷ Institut alternativa je takođe predložio rješavanje pitanja transparentnosti stvarnog vlasništva, što nije urađeno u akcionom planu.⁸

IRM je identifikovao dvije obaveze i jedan klaster obaveza kao perspektivne. Obaveza 7 mogla bi u velikoj mjeri da poboljša transparentnost rada vlasti, posebno kada se raspravlja ili odlučuje o povjerljivim materijalima, i rasvijetli rad vladinih savjetodavnih tijela. Obaveza 11 mogla bi građanima i civilnom društvu da omogući lakši pristup informacijama o realizaciji projekata koje finansira EU u Crnoj Gori. Obaveze 1, 2 i 3 mogle bi da se bave nedostacima crnogorskog portala za elektronsku participaciju i poboljšaju kvalitet javnih rasprava o nacrtu zakona.

Biće važno fokusirati se na institucionalizaciju reformi unutar javnih institucija (kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou) i osigurati održivost različitih obuka, smjernica i aktivnosti podizanja svijesti usmjerenih na javni sektor. IRM preporučuje jačanje obaveza u vezi sa sprečavanjem korupcije (zaštita zviždača i planovi integriteta javnih institucija) i rješavanje praznina u pravnom okviru za slobodan pristup informacijama. Štaviše, IRM preporučuje nadležnim institucijama da razmotre potencijalne sinergije između nacionalnih i lokalnih obaveza koje se bave istim temama (tj. otvorenim podacima i budžetskom transparentnošću) radi veće dosljednosti i primjene u raznim nivoima vlasti.

² Partnerstvo za otvorenu upravu, Nacionalni akcioni plan za sprovođenje inicijative POU u Crnoj Gori 2022-2024.godine, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-2022-2024-december/>

³ Partnerstvo za otvorenu upravu, Nacionalni Izvještaj o konceptu AP za 2018-2020.godinu, <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-design-report-2018-2020/>

⁴ Konkretno, Strategija reforme javne uprave 2022-2026. godine, Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022-2026. godine i Strategija digitalne transformacije 2022-2026. godine.

⁵ Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.

⁶ Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.

⁷ Publikacija Instituta alternativa, decembar 2022. godine, <https://media.institut-alternativa.org/2023/02/Final-OGP-priorities.pdf>

⁸ Institut alternativa, decembar 2022. godine, <https://media.institut-alternativa.org/2023/02/Final-beneficial-ownership.pdf>

Odjeljak II: Perspektivne obaveze iz Akcionog plana Crne Gore za period 2022-2024. godine

Pregled koji slijedi razmatra tri obaveze i klastere za koje je IRM utvrdio da imaju potencijal da ostvare najperspektivnije rezultate. Perspektivne obaveze odnose se na oblast javne politike koja je važna za zainteresovane strane ili nacionalni kontekst. Moraju da budu provjerljive, imaju relevantni aspekt otvorene uprave i skroman ili značajan potencijal za ostvarivanje rezultata. Ovaj pregled takođe pruža analizu izazova, mogućnosti i preporuka za doprinos procesu učenja i implementacije ovog akcionog plana.

Tabela 1 Perspektivne obaveze

Perspektivne obaveze
Klaster 1 (obaveze 1, 2 i 3): Učešće građana: Obaveze u ovom klasteru imaju za cilj unapređenje funkcionalnosti portala e-participacija Crne Gore, standardizaciju kvaliteta javnih rasprava i edukaciju javnosti o učešću u kreiranju javnih politika.
Obaveza 7. Povećati dostupnost podataka o radu vlade i vladinih tijela: Ova obaveza ima za cilj da objavi ključne materijale koji se nalaze na agendi Vlade, bez obzira na format sjednice, kao i informacije o radnim i savjetodavnim tijelima Vlade.
Obaveza 11. Podsticanje transparentnosti i iskorišćenosti EU fondova: Ova obaveza ima za cilj stvaranje javne baze podataka o svim projektima koje finansira EU u Crnoj Gori, sa fokusom na zelene projekte.

Klaster obaveza 1: Učešće građana

Naziv odgovornih institucija: Ministarstvo javne uprave, Skupština Crne Gore

Za potpuni opis obaveza uključenih u ovaj klaster, pogledajte Obaveze 1, 2 i 3 u Akcionom planu Crne Gore za period 2022-2024. godine [ovdje](#).

Kontekst i ciljevi:

U okviru ovog klastera, Ministarstvo javne uprave (MJU) ima za cilj da poboljša funkcionalnost portala e-participacija Crne Gore, unaprijedi javne rasprave i edukuje javnost o mogućnostima učešća u kreiranju javnih politika. Portal eParticipacija je dio opšteg portala eUprava Crne Gore.⁹ Prethodni akcioni plan (2018-2021) uključivao je obavezu objavljivanja najmanje 60 poziva za javne konsultacije na portalu na godišnjem nivou. Iako su ciljevi u velikoj mjeri ispunjeni, upotreba portala od strane javnih institucija ostala je neujednačena, a reaktivnost vlasti na građanstvo nije se primjetno poboljšala.¹⁰ Prema pregledu portala od strane istraživača IRM-a, od početka 2023. godine, javne institucije su pripremile samo šest izvještaja u odnosu na 22 konsultacije i samo mali broj građana je učestvovao u tim konsultacijama.

Civilno društvo ukazuje na osnovne razloge za ograničeno učešće javnosti u Crnoj Gori, uključujući nedostatak povjerenja u državne procese, nedostatak inicijativa komunikacije sa građanima od strane državnih subjekata, nedostatak znanja javnosti o raspoloživim mogućnostima učešća, kao i nedostatak smislenih povratnih informacija od vlasti prema građanima koje bi motivisale veće učešće.¹¹ Zainteresovane strane ističu da vlasti često zanemaruju njihove komentare, što ih obeshrabruje od korišćenja portala. Štaviše, nezavisni ekspert kaže da portal za e-participaciju nije interaktivan, a učesnici ne mogu da vide

komentare jedni drugih tokom aktivnih konsultacija.¹² Komentari, kada postoje, navedeni su u PDF izvještajima.

U skladu sa Obavezom 1, MJU će analizirati portal e-participacija koristeći međunarodne najbolje prakse i razviti naprednije funkcionalnosti na osnovu nalaza, uključujući lakše podnošenje komentara i onlajn dobijanje odgovora od ministarstva. MJU će takođe pokrenuti tri javne rasprave koristeći nove funkcionalnosti. Obaveza 2 podrazumijeva jačanje normativnog okvira u vezi sa javnim raspravama i praćenje zadovoljstva korisnika sprovedenim raspravama.¹³ Obaveza takođe podrazumijeva izvještavanje o koracima koje su preduzela resorna ministarstva kako bi uključila različite društvene grupe na koje zakon ili strategija mogu imati uticaj, kao i izvještavanje o broju ženskih organizacija koje su učestvovala u raspravama. Konačno, Obaveza 3 ima za cilj da poveća svijest javnosti o mogućnostima učešća u kreiranju javnih politika. Njegove aktivnosti uključuju, između ostalog, nacionalnu kampanju o mogućnostima učešća javnosti, radionice o građanskom aktivizmu, centar za studente za istraživanje javnih politika i informisanje javnosti o mogućnostima učešća u donošenju odluka putem skupštinske platforme za elektronsko podnošenje peticija.

Potencijal za ostvarivanje rezultata: Značajan

Poboljšanjem funkcionalnosti portala (Obaveza 1), MJU bi moglo da olakša veće učešće građana, civilnog društva i drugih aktera prilikom usvajanja javnih politika. Nove funkcionalnosti mogle bi da dovedu do boljih informacija o rezultatima konsultacija, uključujući prihvaćene i neprihvaćene komentare, i poboljšaju reaktivnost javnih institucija na pitanja od javnog interesa. Na kraju, to će zavisi od stvarnih unapređenja portala, da li više javnih institucija koristi portal i da li se njihovi odgovori na komentare poboljšavaju. Glavna dodata vrijednost ove obaveze je uporedna analiza međunarodnih najboljih praksi za e-participaciju. To podrazumijeva da MJU planira da zauzme stratežikiji pristup unapređenju onlajn konsultacija u odnosu na prethodni akcioni plan. Međutim, Institut alternativa je skeptična da će se samo nove funkcionalnosti baviti razlozima slabog učešća, kao što su ograničen uticaj javnih konsultacija na politike i nezadovoljavajuće povratne informacije za OCD i građane o njihovim komentarima i sugestijama.¹⁴

Glavni problem za javne rasprave u Crnoj Gori je nedostatak nadzora od strane tijela centralne izvršne vlasti. Prema Institutu alternativa, manje od polovine svih pravnih akata prošlo je javnu raspravu u 2021. godini, iako postoji uslov da rasprave budu otvorene za javne konsultacije između 20 i 40 dana prije donošenja propisa ili akta.¹⁵ U skladu sa Obavezom 2, izmjenama i dopunama Poslovnika Vlade (iniciranim krajem 2022. godine), MJU će osigurati da se predlozi ministarstava koji ne ispunjavaju zahtjeve za javne rasprave ne šalju Vladi na usvajanje. S obzirom na to da manje od polovine pravnih akata trenutno prolazi kroz javne rasprave, IRM procjenjuje da ova obaveza ima značajan potencijal za ostvarivanje rezultata. Institut alternativa smatra da bi ova obaveza mogla da poboljša način na koji institucije organizuju javne rasprave, čineći ih potencijalno uticajnijim na politike.¹⁶ Pored toga, obaveza bi mogla da poboljša kvalitet javnih rasprava, kao što su planirane obuke o kontroli kvaliteta za državne organe i godišnja istraživanja zadovoljstva učesnika. Međutim, godišnja istraživanja možda neće biti dovoljna da se u potpunosti shvati koliko su učesnici bili zadovoljni svojim učešćem u raspravama.

Obaveza 3 mogla bi da poboljša neka od pitanja u vezi sa niskim učešćem javnosti u Crnoj Gori, kao što su digitalna nepismenost i nepovjerenje u državne procese. Održivost ovih aktivnosti je

teško procijeniti, iako skromna količina novca koja se izdvaja za uspostavljanje centra za studente možda nije srazmjerna obimu aktivnosti. Predstavnik Instituta alternativa spomenuo je da je MJU prethodno raspisala tendere za podizanje svijesti u ovoj oblasti, ali ti naponi nijesu doveli do trajnih rezultata.¹⁷ Predstavnik je naglasio da najveći izazov nije nedostatak kampanje, već loša funkcionalnost portala e-participacija. Samo obrazovanje građana vjerovatno neće dovesti do rasta učešća ako nije praćeno kulturnom promjenom u okviru javnih institucija u pogledu načina na koji one uključuju građane.

Mogućnosti, izazovi i preporuke tokom implementacije

Glavni izazovi za ove obaveze su inherentne kulturne i institucionalne barijere među građanima i državnim službenicima koji po navici imaju ograničeno učešće u javnim poslovima. Iako ove obaveze možda neće u potpunosti smanjiti ove prepreke, one su pozitivan korak naprijed. Učenje iz međunarodnih primjera uspješnih portala za e-participaciju moglo bi da olakša unapređenje portala Crne Gore.

U cilju implementacije i potencijalnih budućih koraka, IRM preporučuje sljedeće:

- **Razmotriti zakonsko obavezivanje javnih institucija da koriste portal i podstaći ih da pružaju adekvatne odgovore na komentare.** Da bi se poboljšalo učešće javnosti u kreiranju politika, možda će biti neophodno zahtijevati od javnih institucija da koriste portal za e-participaciju i podstaknu ih da odgovaraju na komentare i sugestije na razuman i blagovremen način. Dobar primjer je hrvatski portal e-Savjetovanja, koji je zakonski obavezan za državne organe i koji aktivno koriste građani.¹⁸ Glavni nedostatak portala Crne Gore je što građani ne mogu da pristupe komentarima postavljenim dok je konsultacija još u toku, a u konačnim izvještajima nije navedeno na šta su se komentari odnosili ili ko ih je dao. Na hrvatskom portalu korisnici mogu da vide svaki komentar u realnom vremenu, a komentari su povezani sa određenim djelovima predloženog akta. Do sada je na hrvatskom portalu u 2023. godini sprovedeno preko 150 konsultacija, od kojih je većina trajala najmanje mjesec dana. Od zatvorenih konsultacija, većina ima prateći izvještaj sa odgovorima vlasti na komentare. Nakon završetka procesa konsultacija, komentari i odgovori vlasti mogu se preuzeti u Excel formatu, a cijeli proces ostaje vidljiv na portalu.
- **Obučiti i edukovati državne službenike o sprovođenju onlajn konsultacija.** Kao što je spomenuto, mnogi povezani razlozi za nisko učešće u Crnoj Gori proizilaze iz javne uprave, i nijesu povezani sa javnošću. Pored edukacije javnosti o mogućnostima za učešće, IRM preporučuje i edukaciju i obuku državnih službenika o najboljim praksama u sprovođenju konsultacija. MJU bi moglo da razmotri partnerstvo sa Regionalnom školom za javnu upravu (ReSPA) u pogledu obrazovanja i obuke crnogorskih državnih službenika.¹⁹
- **Koristiti demografsku statistiku za sprovođenje ciljanog obuhvata i uključivanja ciljnih grupa za buduće konsultacije.** Obaveza 1 poziva na prikupljanje „naprednijih statističkih podataka“ o e-konsultacijama, uključujući pol, starost i lokaciju korisnika. MJU treba da koristi ove statističke podatke da utvrdi koje su demografske grupe nedovoljno zastupljene u konsultacijama i da usmjeri svoje aktivnosti uključivanja na te grupe. Pored toga, državni organi bi mogli da koriste društvene medije i plaćeno oglašavanje za targetiranje određenih demografskih grupa u procesu konsultacija.

- **Razmotriti holistički pristup reformi aktivnosti uključivanja građana u kreiranje politika, mimo onlajn konsultacija.** Funkcionalna unapređenja portala e-participacija i podizanje svijesti, iako korisni, mogu da budu nedovoljni za povećanje angažovanja građana. Crna Gora bi mogla da razmotri širu reformu načina na koji javne institucije uključuju građane, koja prevazilazi onlajn konsultacije u pravcu promišljenog ko-kreiranja politika. Na primjer, Estonija mijenja način na koji njena ministarstva uključuju građane u kreiranje politika, prepoznajući da njene platforme za onlajn konsultacije nijesu olakšale smisleno učešće. Estonija je koristila više akcionih planova za sprovođenje inicijative POU kako bi kreirala novi onlajn alat putem kojih građani mogu da prate status inicijativa tokom ciklusa kreiranja politika i učestvuju u različitim fazama kreiranja politika.²⁰ Novi sistem će institucionalizovati aktivnosti uključivanja građana u proces kreiranja politike, kao aktivnih učesnika ili kao posmatrača koji mogu da prate napredak i daju komentare.²¹ Crna Gora bi mogla da razmotri sličnu reformu kroz nekoliko akcionih planova, u zavisnosti od interesa građana, civilnog društva i javnih institucija. Svaka buduća reforma treba da se fokusira na dodavanje karike povratnih informacija za građane nakon usvajanja politika, na primjer, objavljivanjem izvještaja o razlozima koji stoje iza uključivanja ili odbijanja preporuka.
- **Kreirati „paket instrumenata“ sa resursima, smjernicama i modelima koje javne institucije mogu da koriste prilikom uključivanja građana.** Možda će biti neophodno da javne institucije prilagode svoje metode konsultacija sa građanima, u zavisnosti od predmetne politike ili ciljanih korisnika. MJU bi mogla da razmisli o stvaranju „paketa instrumenata“ sa resursima i modelima onlajn i oflajn metoda konsultacija koje javne institucije mogu da pozajme za sopstvene konsultacije. Na primjer, Estonija sastavlja paket instrumenata za metode ko-kreiranja sa uputstvima za implementaciju (dio šire reforme koja je spomenuta u tekstu iznad).²² Kancelarija vlade Estonije redovno ažurira paket instrumenata, na osnovu lekcija naučenih primjenom metoda u aktuelnim procesima kreiranja politika. Slično tome, u svom akcionom planu za period 2021-2025. godine, Letonija podstiče ministarstva da usvoje različite formate za učešće javnosti kako bi održali redovni dijalog sa partnerima.²³ Obaveza Letonije uključuje objavljivanje smjernica i modela učešća sa ciljem poboljšanja institucionalnog razumijevanja inovativnih mjera učešća.
- **Kreirati jasne smjernice za javne institucije o ispunjavanju zakonskih zahtjeva u pogledu javnih rasprava.** U okviru svojih nadzornih odgovornosti (Obaveza 2), MJU bi moglo da objavi jasne smjernice za javne institucije kako bi ispunile zakonske zahtjeve za javne rasprave. Smjernice bi mogle da obuhvate koliko vremena mora da se izdvoji za proces, ko mora da prisustvuje, koje informacije moraju da objave unaprijed i uputstva za vođenje okruglih stolova, foruma i prezentacija. Kao i kod e-participacije, takođe će biti važno da se javnosti pruže smjernice o tome kako da podnesu komentare, kao i javnim institucijama o tome kako da podnesu odgovore na primjedbe javnosti tokom rasprava.
- **Povezati aktivnosti podizanja svijesti i obrazovanja sa tekućim reformama kako bi se povećao njihov obuhvat.** Institut alternativa smatra da aktivnosti vezane za edukaciju javnosti o mogućnostima učešća u kreiranju javnih politika (Obaveza 3) treba da budu povezane sa reformama u relevantnim oblastima, kao što je Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026.²⁴ Što se tiče učešća mladih, Institut alternativa preporučuje uvođenje teme učešća građana u školama kroz obrazovnu reformu zemlje.²⁵

Obaveza 7: Povećati dostupnost podataka o radu Vlade i vladinih tijela

Naziv odgovorne institucije: Generalni sekretarijat Vlade

Za potpuni opis ove obaveze, vidi Obavezu 7 u Akcionom planu Crne Gore za period 2022-2024. godine [ovdje](#).

Kontekst i ciljevi:

Ova obaveza ima za cilj bolje informisanje građana o radu Vlade. U Odluci o objavljivanju materijala sa sjednica Vlade Crne Gore navodi se da predlog dnevnog reda sjednice, materijali za sjednicu i verifikovani zaključak Vlade moraju biti objavljeni na internetu.²⁶ Međutim, često nema dovoljno podataka o radu Vlade dostupnih javnosti, posebno kada se radi o zatvorenim sjednicama. To je zbog neobjavljivanja punog dnevnog reda zatvorenih sjednica Vlade na kojima se raspravlja o materijalima označenim određenim stepenom tajnosti (tj. „interno“ ili „povjerljivo“). U takvim slučajevima, javnost ne može znati dnevni red zatvorenih sjednica ili stvarni stepen tajnosti određenih akata. Postoji i praksa neobjavljivanja materijala o kojima se odlučuje bez održavanja sjednice, posebno materijala za koje ne postoji obaveza objavljivanja u Službenom listu.

Generalni sekretarijat Vlade će u okviru ove obaveze objaviti ključne materijale na dnevnom redu Vlade, bez obzira na format sjednice. Takođe se poziva na objavljivanje informacija o aktivnostima radnih i savjetodavnih tijela Vlade i kreiranje baze podataka o članovima savjetodavnih tijela. Baza podataka će uključivati sažete podatke o strukturi savjetodavnih tijela u odnosu na pol, ažurirane na polugodišnjem nivou. Ova rodna perspektiva je dodata na osnovu predloga Instituta alternativa tokom procesa ko-kreiranja.²⁷

Potencijal za ostvarivanje rezultata: Značajan

Objavljivanje kompletnih dnevnih redova i zapisnika sa sjednica Vlade, uključujući stavke označene stepenom tajnosti pojedinačnih akata (aktivnost 7.2), moglo bi značajno da poboljša transparentnost izvršne vlasti. Kada se na sjednicama Vlade raspravlja o tački označenoj stepenom tajnosti, tačka se isključuje iz dnevnog reda. Kako su zakonske odredbe koje definišu povjerljivost podataka široke, Vlada često označava stavke tajnošću, kao što su državni ugovori i odluke o preusmjeravanju sredstava između državnih organa. Na osnovu zapisnika sa sjednica Vlade koje je Institut alternativa dobio 2021. godine putem zahtjeva za pristup informacijama, od javnosti je sakriveno preko 10% tačaka dnevnog reda.²⁸ Ova obaveza će pomoći javnosti da zna kada Vlada raspravlja ili odlučuje o povjerljivim materijalima u izuzetnim slučajevima, oznaci tajnosti akta i nivou tajnosti koji bi mogao da omogući dobijanje pristupa njima nakon isteka perioda tajnosti. Predstavnik Instituta alternativa smatra da će ova obaveza pomoći civilnom društvu da prati koje se tačke dnevnog reda smatraju „internim“ (npr. tekući planovi za reorganizaciju javne uprave).²⁹ Štaviše, kada Vlada redovno odlučuje o materijalima bez održavanja sjednica, to može da stvori probleme u održavanju demokratskih i transparentnih procedura. Iako je teško utvrditi koliko se često koristi ova vrsta donošenja odluka, ova obaveza (aktivnost 7.4) mogla bi pomoći građanima da shvate o kojim pitanjima se raspravljalo ili odlučivalo bez održavanja sjednice Vlade.

Telefonske sjednice Vlade se ne snimaju, a odluke donijete tokom ovih sastanaka se ne objavljuju redovno. Generalno, telefonska sjednica se održava zbog moguće hitnosti, ako se procijeni da je efikasnija alternativa sazivanju ministara, ili ako je predmet već poznat ili je nekoliko puta razmatran. Prema nezavisnom ekspertu, broj telefonskih sjednica se povećao

nakon pandemije COVID-19 i nakon velikog hakerskog napada na internet stranice crnogorske vlade u avgustu 2022. godine.³⁰ Ekspert smatra da bi ova obaveza mogla da poboljša transparentnost i odgovornost u pogledu takvih sjednica.

Trenutno se sjednice Vlade objavljuju u PDF formatu kao skenirani dokumenti. Teško ih je koristiti, osim ako se ne prekucaju ručno, ili se koriste druga tehnološka rješenja za izdvajanje prepoznatljivog teksta i informacija (grafikoni, slike, itd.). Za svakoga ko prati rad Vlade uopšte ili temu od interesa, to predstavlja opterećujuće troškove. Stoga bi cilj ove obaveze, da se materijali objavljuju u mašinski čitljivom formatu (aktivnost 7.3) mogao da pomogne u poboljšanju pristupačnosti.

U konačnom, Poslovnik Vlade sadrži osnovne informacije o opsegu rada i postupcima donošenja odluka za četiri stalne komisije Vlade.³¹ Međutim, ne postoje informacije o sjednicama ili aktivnostima ovih komisija ili stalnih i privremenih savjetodavnih tijela Vlade. Štaviše, nema informacija o sastavu ovih tijela, osim pretragom novih imenovanja po pojedinačnim sjednicama Vlade. Ovi organi utiču na rad Vlade i imaju ovlaštenje da donose važne odluke, kao što je imenovanje lica na više nivoa vlasti (npr. zamjenici ministara, direktori agencija, itd.) ili u upravne odbore javnih preduzeća u vlasništvu Vlade, kao i dodjelu sredstava pojedincima i pravnim licima. Baza podataka o članovima savjetodavnih tijela (prekretnica 7.6) mogla bi da rasvijetli ko su članovi i njihove uloge u donošenju odluka. Prema Institutu alternativa, ove informacije bi mogle da dovedu do lakšeg pristupa članovima (objavljivanjem kontakt informacija), praćenja potencijalnih sukoba interesa članova i korišćenja informacija o članovima (pol, politička pripadnost, itd.) za socio-demografsku analizu.³²

Mogućnosti, izazovi i preporuke tokom implementacije

Ova obaveza bi mogla u značajnoj mjeri da poveća transparentnost vlasti. Međutim, predstavnik Instituta alternativa ističe da je veći izazov znanje da li će tačke dnevnog reda Vlade biti u potpunosti otvorene za javnost, u skladu sa ovim planiranim izmjenama.³³

Da bi ova obaveza postigla snažne rezultate, IRM preporučuje sljedeće:

- **Rad sa civilnim društvom i korisnicima podataka kako bi se poboljšao kvalitet informacija.** Iako je civilno društvo dobro prihvatilo ovu obavezu, aktivnosti treba da interno obavlja Generalni sekretarijat.³⁴ Generalni sekretarijat bi tokom implementacije mogao da konsultuje glavne korisnike podataka o sjednicama Vlade kako bi utvrdio koje informacije treba da budu prioritetne za objavljivanje. To bi moglo da poboljša kvalitet i upotrebljivost informacija i rezultira dodavanjem novih podataka na web portal Vlade, mimo onoga što je navedeno u ovoj obavezi. Da bi podržao njihovu ponovnu upotrebu, Generalni sekretarijat bi mogao da poveže podatke o sjednicama Vlade sa portalom otvorenih podataka Crne Gore.
- **Osigurati da informacije objavljene na Vladinom portalu budu jednostavne za korišćenje i pronalaženje.** Materijali sa sjednica Vlade mogu biti važan izvor informacija za javnost o radu Vlade. Objavljivanje ovih materijala kao otvorenih podataka može poboljšati upotrebljivost ovih informacija. IRM preporučuje objavljivanje i potpisanih verzija u PDF formatu i mašinski čitljivih verzija u otvorenom tekstualnom formatu. Generalni sekretarijat bi takođe mogao da poboljša funkciju pretrage na portalu Vlade za zapisnike sa sjednica i sastanaka komisija i radnih tijela.³⁵ Na primjer, Generalni

sekretarijat bi mogao da dozvoli pretragu zapisnika i dnevnih redova sjednica po opštim ključnim riječima, nacrtima akata, dokumentima i temama za diskusiju.

- **Informacije o sjednicama Vlade objavljivati dosljedno i blagovremeno.** Bitno je da Generalni sekretarijat izbjegne duga kašnjenja i nedosljednosti u objavljivanju materijala o sjednicama Vlade. Na primjer, u akcionom planu Estonije za period 2018-2020, estonski parlament (Riigikogu) je stavljao na raspolaganje svoje zapisnike u prosjeku u roku od tri dana nakon sjednice. Kao rezultat toga, kašnjenja u objavljivanju podataka o radu Riigikogu više nijesu uobičajena.³⁶
- **Objavljivati zapisnike sa sastanaka vladinih komisija i savjetodavnih tijela.** Cilj ove obaveze, da se objavljuje sastav vladinih komisija i savjetodavnih tijela, je dobra polazna osnova u pravcu veće transparentnosti. Objavljivanje zapisnika sa njihovih sastanaka je važni sljedeći korak jer ova tijela često donose bitne državne odluke. Predstavnik Instituta alternativa napominje da se zapisnici sa sastanaka Vladinih organa često uskraćuju organizacijama civilnog društva kada podnesu zahtjeve za slobodni pristup informacijama.³⁷ Predstavnik smatra da bi pristup ovim informacijama omogućio organizacijama civilnog društva da odgovore na važne odluke Vlade prije nego što se donesu.
- **Istražiti mogućnost objavljivanja audio snimaka sa zatvorenih sjednica Vlade.** Prethodna Vlada je produžila praksu kategorizacije audio snimaka sjednica Vlade kao „povjerljivih“ u decembru 2021. godine za još pet godina.³⁸ Tajnost audio snimaka sjednica Vlade promijenila se iz „interno“ u „povjerljivo“ u 2016. godini, nakon što je sproveden test štetnosti kako bi se utvrdile posljedice stavljanja ovih snimaka na raspolaganje javnosti. Vlada može da odbije zahtjeve za slobodni pristup informacijama za informacije klasifikovane kao „povjerljive“. Što se tiče ove obaveze, Generalni sekretarijat bi mogao da istraži mogućnost stavljanja potpunih audio snimaka sjednica na raspolaganje.

Obaveza 11: Podsticanje transparentnosti i iskorišćenosti EU fondova

Naziv odgovornih institucija: Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, Ministarstvo evropskih poslova

Za potpuni opis ove obaveze, vidi Obavezu 7 u Akcionom planu Crne Gore za period 2022-2024. godine [ovdje](#).

Kontekst i ciljevi:

Ova obaveza ima za cilj jačanje transparentnosti projekata koje finansira EU u Crnoj Gori. EU je najveći pružalac finansijske pomoći Crnoj Gori.³⁹ Prema podacima Evropske kuće (Delegacije EU u Crnoj Gori), od 2007. godine EU je izdvojila više od 610 miliona eura bespovratnih sredstava za poboljšanje života crnogorskih građana.⁴⁰ Bespovratna sredstva EU djelimično dolaze kroz Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA). Za period 2021-2027. godine, finansiranje u okviru IPA III za cijeli region u procesu proširenja iznosi 14,162 milijarde eura.⁴¹ Za period 2014-2020. godine, finansiranje u okviru IPA II za Crnu Goru iznosilo je 269,2 miliona eura.⁴² Pored toga, Crna Gora je zvanično otvorila pregovore sa EU o životnoj sredini i klimatskim promjenama 2018. godine.⁴³ EU je uložila 40 miliona eura u zaštitu životne sredine u Crnoj Gori, kao što su unapređenje upravljanja otpadom, kvalitet vazduha, zaštita staništa i unapređenje kanalizacione mreže.⁴⁴

Ministarstvo evropskih poslova će u okviru ove obaveze uspostaviti bazu podataka o realizaciji projekata koje finansira EU u Crnoj Gori. Ova obaveza je proistekla iz predloga organizacije civilnog društva za zaštitu životne sredine tokom procesa ko-kreiranja da se napravi baza podataka o zelenim projektima koje finansira EU.⁴⁵ Tokom diskusija, zainteresovane strane su se složile da treba objaviti podatke o svim projektima koje finansira EU, bez obzira na oblast. Pored toga, obaveza uključuje obuke o zelenim politikama EU (uključujući Evropski zeleni dogovor), mjesečne „EU info dane“ za mala i srednja preduzeća (MSP) i obuke za MSP o apliciranju za sredstva EU.

Trenutno su opšti podaci o realizaciji EU projekata dostupni na www.eu.me, što uključuje informacije, izvještaje i pozive. Evropska kuća takođe ima bazu podataka koja pruža pregled projekata koje finansira EU Gori.⁴⁶ Projekti se mogu pretraživati po temi i oblasti, datumu, budžetu i korisniku, ali baza podataka ne sadrži sve projekte ili zbirne podatke o ovim aktivnostima. Svaki projekat koji finansira EU takođe mora imati svoju veb stranicu, ali ne postoji opšta lista svih projekata i nema vizuelnog prikaza načina na koji se sredstva EU troše širom zemlje ili po oblastima finansiranja. Nova baza podataka će sadržati osnovne informacije o ciljevima, aktivnostima i finansijskim resursima, kao i vizuelni prikaz lokacije projekata, stepena njihove realizacije i stepena korišćenja sredstava. Baza podataka će obuhvatiti sve prethodne (u mjeri u kojoj su ove informacije dostupne), tekuće i buduće projekte u Crnoj Gori koji dobijaju sredstva od EU.

Potencijal za ostvarivanje rezultata: Značajan

IRM procjenjuje da ova obaveza ima značajan potencijal za ostvarivanje rezultata. Do sada nije bilo zbirnih podataka o finansiranju EU ili projektima koji su dobili pomoć EU u Crnoj Gori. Prema Institutu alternativa, glavna vrijednost ove obaveze je mogućnost praćenja korišćenja sredstava u odnosu na planiranu dodjelu.⁴⁷ Institut alternativa nedavno je učestvovao u programiranju IPA, gdje je za finansiranje EU u 2022. godini planirano 20 projekata, a samo pet je bilo spremno za početak u planiranom periodu. To pokazuje značajan nedostatak kapaciteta u Crnoj Gori da apsorbuje dodijeljena sredstva i/ili loše planiranje. Baza podataka omogućila bi organizacijama civilnog društva bolji uvid u to koji su projekti planirani i realizovani u prošlosti, što će im omogućiti da bolje razumiju trenutni apsorpcioni kapacitet Crne Gore za nove projekte. Korišćenje sredstava EU takođe utiče na nacionalne prakse finansiranja (tj. projekte koji se sufinansiraju iz nacionalnog budžeta). U konačnom, prema NDI, ova obaveza bi mogla da poboljša povjerenje javnosti u proces pristupanja EU, jer postoje nejasnoće oko trošenja sredstava EU u Crnoj Gori.⁴⁸

Mogućnosti, izazovi i preporuke tokom implementacije

Veliki izazov za implementaciju mogao bi da bude prikupljanje neophodnih podataka za bazu podataka, jer se radi o periodu dužem od decenije i obuhvataju različite izvore finansiranja (IPA, programe EU, prekogranične projekte, projekte u regionu Jadrana, itd.) brojnih institucija. Predstavnik Instituta alternativa istakao je da, iako bi Ministarstvo evropskih poslova trebalo da ima podatke o korišćenju IPA, teret prikupljanja podataka za bazu podataka ne treba u potpunosti da padne na to ministarstvo, jer je dio ovih programa decentralizovan.⁴⁹

Tokom implementacije, IRM preporučuje sljedeće:

- **Podržati javne institucije u pružanju potrebnih informacija Ministarstvu evropskih poslova za bazu podataka.** Ova podrška bi mogla da podrazumijeva pojašnjenje obuhvata informacija koje treba objaviti za svaki projekat u bazi podataka.
- **Osigurati lako pretraživanje projekata po različitim kriterijumima i uključiti interaktivnu mapu projekata.** Da bi baza podataka dostigla svoj potencijal da pomogne građanima da razumiju ciljeve, obuhvat i rezultate projekata koje finansira EU, Ministarstvo evropskih poslova treba da osigura da se projekti mogu lako pretraživati, na osnovu ključnih kriterijuma. Takođe, da bi se poboljšala i pretraga i vizuelizacija projekata, ministarstvo bi moglo da uključi interaktivnu mapu zemlje gdje korisnici mogu da pretražuju projekte po regionima ili lokalitetima. Na primjer, baza podataka strukturnih i investicionih fondova Češke Republike uključuje interaktivnu mapu i omogućava pretraživanje po nazivu projekta, regionu, gradu, temi projekta (tj. transport, turizam, regionalni razvoj, itd.), programskom periodu (tj. 2014-2020) i iznosu subvencije (po opsegu).⁵⁰
- **Omogućiti dostupnost informacija u bazi podataka u otvorenom formatu podataka.** Obaveza ne precizira da li će baza podataka omogućiti korisnicima da preuzimaju podatke o projektima koje finansira EU skupno ili će biti dostupni u otvorenom formatu. Pružanje informacija u otvorenom i ponovno upotrebljivom formatu može pomoći korisnicima da shvate šire trendove u projektima koje finansira EU u Crnoj Gori. Ministarstvo evropskih poslova bi takođe moglo da poveže informacije iz ove baze podataka sa nacionalnim portalom otvorenih podataka, posebno ako se portalu doda odjeljak o odnosima Crne Gore sa EU. Ministarstvo bi takođe moglo da nauči nešto iz primjera italijanskog portala OpenCoesione.⁵¹ OpenCoesione omogućava javnosti da prati i koristi kvalitetne podatke o nivou realizacije projekata finansiranih iz Kohezione politike EU i italijanskih nacionalnih fondova.
- **Podizati svijest građana o bazi podataka.** Dok Ministarstvo evropskih poslova priprema bazu podataka, moglo bi da radi na podizanju svijesti među lokalnim zajednicama i obuču civilno društvo o tome kako da integriše informacije u svoj rad na zagovaranju i odgovornosti. Potencijalni primjer je „A Scuola di OpenCoesione“, školski program portala OpenCoesione, koji edukuje italijanske učenike o korišćenju OpenCoesione-a za praćenje projekata koje EU finansira u Italiji.⁵²

Ostale obaveze

Ostale obaveze koje IRM nije identifikovao kao perspektivne razmatrane su u nastavku. Ovaj pregled daje preporuke kao doprinos učenju i sprovođenju ovih obaveza. IRM je organizovao obaveze po temama prema tome gdje se pojavljuju u akcionom planu. Neke obaveze iz teme „otvorenost lokalnih samouprava“ grupisane su u klaster sa nacionalnim obavezama koje se bave istom temom. Među njima su otvoreni podaci (5 i 16), pristupačnost web stranica organa državne uprave (9 i 17), fiskalna transparentnost (10 i 14) i integritet i etika (13 i 18).

Učešće građana

Cilj **obaveze 4** je podsticanje učešća mladih u zelenim politikama. To je bilo uključeno u predlog OCD zainteresovanih da omladinske i zelene politike budu obuhvaćene akcionim planom.⁵³ Njegove aktivnosti uključuju, između ostalog, kreiranje vodiča za podršku uključivanju mladih u zaštitu životne sredine i organizovanje radionica sa mladima o kreiranju zelenih politika na lokalnom nivou. Obaveza ne obećava direktan uticaj mladih na donošenje odluka u zelenim politikama ni na nacionalnom ni na lokalnom nivou. Takođe se ne spominje da li će mladi biti

konsultovani o bilo kojim konkretnim zakonima. Institut alternativa preporučuje povezivanje ove obaveze sa drugim srodnim reformama.⁵⁴

Otvoreni podaci i slobodan pristup informacijama

Obaveze 5 i 16 usmjerene su na otvorene podatke na nacionalnom i lokalnom nivou. Crna Gora je u izvještaju o zrelosti otvorenih podataka za 2022. godinu klasifikovana kao „početnik“, na 31 mjestu od 34 zemlje EU+.⁵⁵ Obaveza 5 podrazumijeva kreiranje promotivnih vizuelnih pomagala i video snimaka o portalu, nagrađivanje inovativnih projekata otvorenih podataka, održavanje godišnjeg „Dana otvorenih podataka“ i konsultacije sa građanima o objavljivanju novih skupova podataka. Takođe podrazumijeva usvajanje obaveznih godišnjih planova otvorenih podataka i kalendara za javne institucije.

Godišnji planovi mogli bi da pomognu MJU i OCD da saznaju koje javne institucije ne objavljuju otvorene podatke u skladu sa svojim planovima. Pored toga, zainteresovane organizacije mogu uticati na objavljivanje podataka (tj. preduzeća, ženske organizacije i organizacije koje predstavljaju lica sa invaliditetom).⁵⁶ Portal otvorenih podataka (data.gov.me) ponovo je aktivan nakon hakerskih napada na crnogorske državne internet stranice u avgustu 2022. godine. IRM preporučuje da se MJU fokusira na objavljivanje ključnih kategorija podataka koji nedostaju Crnoj Gori, kao što su kvalitet vazduha, administrativne granice, izborni rezultati i vlasništvo nad zemljištem.⁵⁷ Dugoročno gledano, IRM preporučuje izradu nacionalne strategije otvorenih podataka kako bi se postavili ciljevi i mjerila za objavljivanje otvorenih podataka. Konačno, Institut alternativa je istakao potrebu da se pitanje sajber bezbjednosti riješi kroz cijeli akcioni plan preduzimanjem odgovarajućih zaštitnih mjera prilikom unapređenja internet stranica i objavljivanja otvorenih podataka.⁵⁸

Obaveza 16 usmjerena je na otvorene podatke jedinica lokalne samouprave (JLS). To podrazumijeva organizovanje radionica za osoblje u JLS o objavljivanju otvorenih podataka i organizovanje „karavana otvorenih podataka“ sa civilnim društvom u tri regiona. Prema Ministarstvu finansija, mnoge JLS ne postupaju po odredbama Zakona o slobodnom pristupu informacijama koje zahtijevaju od njih da objavljuju određene informacije u otvorenom formatu.⁵⁹ Aktivnosti podrške osoblju JLS mogle bi imati koristi od uključivanja civilnog društva i korisnika podataka tokom implementacije. Na primjer, OCD bi mogle da podrže JLS u izradi sopstvenih planova otvorenih podataka. Takođe bi se moglo podstaći uzajamno učenje među JLS.

Obaveza 6 ima za cilj povećanje javnog nadzora nad sprovođenjem Zakona o slobodnom pristupu informacijama. To podrazumijeva održavanje javnih konsultacija o godišnjem izvještaju i objavljivanje informacija o sprovođenju sankcija predviđenih zakonom. Međutim, ključno je da se obavezom ne rešavaju ograničenja u pravnom okviru, kao što su poreske i poslovne tajne, uvedene u zakon 2017. godine. Vlada je izradila izmjene i dopune ovog zakona kojima bi se ta ograničenja ukinula ili suzila u decembru 2021. godine, ali ih je povukla iz parlamentarne procedure. Vlada je ponovo povukla nacrt izmjena u decembru 2022. godine, navodno zbog nedostatka podrške u parlamentu, ali ih je u januaru 2023. godine vratila na razmatranje.⁶⁰ Tokom procesa ko-kreiranja, Institut alternativa istakao je nazadovanje u pravnom okviru o pristupu informacijama kao glavnu prepreku učešću građana u donošenju odluka. Evropska komisija pozvala je Crnu Goru da usvoji i sprovede izmjene u skladu sa „načelima dobre javne uprave“.⁶¹

Obaveza 8 ima za cilj povećanje otvorenosti u obavezi javnih institucija da razmjenjuju podatke prema Zakonu o upravnom postupku. Tokom procesa ko-kreiranja vodile su se aktivne diskusije o prekomjernim administrativnim opterećenjima za građane prilikom dobijanja usluga od javne uprave.⁶² Zakon o upravnom postupku navodi da javne institucije ne treba da traže informacije od građana koje već imaju. Institut alternativa smatra da je ovo važna obaveza jer pojedini pravni akti nijesu u skladu sa Zakonom o upravnom postupku i nijedna institucija do sada nije pratila usklađenost.⁶³ Ova obaveza se uglavnom sastoji od pripremnih mjera, kao što je izvještavanje o razmjeni podataka između službenih lica. Buduće obaveze mogle bi se usmjeriti na smanjenje nepotrebnog administrativnog opterećenja za građane u njihovim interakcijama sa državom.

Cilj **obaveza 9 i 17** je da se poboljša dostupnost državnih internet stranica za lica sa invaliditetom. Obaveza 9 poziva na obuku državnih službenika o standardima pristupačnosti i poboljšanju dostupnosti informacija na državnim internet stranicama (posebno Vlade i skupštine). MJU je istaklo da će obuka podići svijest službenih lica o značaju pristupačnosti dokumenata objavljenih na internet stranicama državnih organa.⁶⁴ Međutim, same obuke ne garantuju stvarna unapređenja državnih internet stranica. Tokom implementacije, IRM preporučuje konsultantskim organizacijama koje predstavljaju ciljne grupe da steknu uvid u informacije i usluge koje one često traže. IRM takođe preporučuje da se radi na usklađivanju sa relevantnim zakonodavstvom EU, uključujući Direktivu o pristupačnosti interneta.⁶⁵

Obaveza 17 ima sličan pristup, ali za internet stranice JLS. Zajednica opština Crne Gore konstatovala je da mnoge internet stranice JLS nijesu dostupne licima sa invaliditetom, često zbog tehničkih teškoća i ograničenih sredstava.⁶⁶ Kao i kod obaveze 9, prilikom redizajniranja internet stranica JLS biće korisno konsultovati grupe koje predstavljaju lica sa invaliditetom. Mogući primjer za crnogorske JLS je gruzijska opština Kutaisi.⁶⁷ Internet stranica opštine Kutaisi imaće softver za čitanje zvuka, titlove i komponente znakovnog jezika u tekstovima i video zapisima koji opisuju javne rasprave o izvještajima o radu gradonačelnika, nacrtu opštinskog budžeta i pitanjima od velikog javnog interesa.

Fiskalna transparentnost

Obaveze 10 i 14 će poboljšati fiskalnu transparentnost na nacionalnom i lokalnom nivou. Obaveza 10 će objaviti „Budžet za građane“ nacionalnog budžeta: lako razumljivi vizuelni prikaz njegovog sadržaja i izvršenja. Iako se u akcionom planu spominju samo fiskalne godine 2023. i 2024, Ministarstvo finansija je potvrdilo da će ovo postati trajna obaveza.⁶⁸ Ministarstvo finansija objavljuje informacije o budžetskim transakcijama na svojoj internet stranici, ali prema Institutu alternativa, ove informacije je teško pronaći i nijesu mašinski čitljive.⁶⁹ Ministarstvo finansija smatra da bi ova obaveza mogla da pomogne javnosti da bolje razumije sadržaj budžeta, gdje često postoje dezinformacije o aktivnostima vlasti.⁷⁰ NDI je istakao da je MJU zainteresovano za izmjenu ove obaveze, jer još uvijek pregovaraju sa potencijalnim donatorima o podršci radu.⁷¹

IRM preporučuje Ministarstvu finansija da obezbijedi informacije o svakoj stavci potrošnje, u mašinski čitljivom formatu i na redovnoj osnovi. Institut alternativa preporučuje kreiranje rodno odgovornih budžetskih programa.⁷² Ministarstvo finansija bi moglo da koristi iskustvo Sjeverne Makedonije koja ima bazu podataka o budžetskim rashodima, pokrenutu tokom njenog

akcionog plana za period 2018-2020.⁷³ Baza podataka ažurira se svakih 15 dana i sadrži informacije o potrošnji institucija koje finansira država i kojom se upravlja preko trezora i podatke na nacionalnom i lokalnom nivou od 2010. godine.⁷⁴

Obaveza 14 usmjerena je na fiskalnu transparentnost na lokalnom nivou. To podrazumijeva kreiranje smjernica i sprovođenje obuke za objavljivanje podataka o lokalnim budžetima u otvorenom formatu i u obliku jednostavnih vizuelnih prezentacija (budžeti za građane). Na sajtu Zajednice opština Crne Gore nalazi se baza podataka koja prikazuje ukupan budžet, prihode, rashode i dugovanja svih JLS. Međutim, podaci su dostupni samo u web formatu i zbirno (ne po pojedinim JLS).⁷⁵ Uticaj ove obaveze zavisice od povećanja broja opština koje objavljuju svoje budžetske informacije kao otvorene podatke i objavljuju budžete za građane. IRM preporučuje pružanje podrške JLS u usvajanju jedinstvenog formata za budžete za građane, eventualno korišćenjem smjernica iz ove obaveze.

Borba protiv korupcije

Obaveza 12 ima za cilj unapređenje propisa o zaštiti zvizdača. Crna Gora nema poseban zakon o zaštiti zvizdača, već su zvizdači obuhvaćeni Zakonom o sprečavanju korupcije. Unapređenje zaštite zvizdača u Crnoj Gori je prioritet civilnog društva od prethodnog akcionog plana. Trenutno nije poznato da li Ministarstvo pravde namjerava da izmijeni postojeći zakon ili da uvede poseban pravni akt.⁷⁶ To će zavisiti od rezultata predstojeće analize Zakona o sprečavanju korupcije koju će obaviti Savjet Evrope i međunarodni eksperti.⁷⁷ Iako ova obaveza ima za cilj da bude u skladu sa relevantnom Direktivom EU (2019), Institut alternativa je istakao da možda neće predstavljati poboljšanje postojećeg pravnog okvira.⁷⁸ Regionalna antikorupcijska inicijativa preporučuje Crnoj Gori da u svom zakonu eksplicitno definiše „pravno lice“ i „fizičko lice“ i pojasni kako se zaštita zvizdača, obeštećenje i druge odredbe primjenjuju na ljude izvan radnog mjesta, kao i na institucije kao što su korporacije ili OCD.⁷⁹

Obaveze 13 i 18 imaju za cilj da poboljšaju razumijevanje standarda etike i integriteta od strane državnih službenika. Obaveza 13 usmjerena je na objavljivanje godišnjih izvještaja o sprovođenju planova integriteta od strane državnih institucija. Prema Izvještaju Agencije za sprečavanje korupcije o planovima integriteta za 2021. godinu, 723 institucije su bile u obavezi da Agenciji dostave planove integriteta.⁸⁰ Agencija izvještava samo zbirno o broju podnijetih izvještaja i predstavlja nalaze bez pozivanja na pojedinačne institucije ili institucije koje nijesu ispunile obavezu. Institucije su dužne da o sprovođenju svojih planova integriteta izvještavaju Agenciju, ali ne i na sopstvenim internet stranicama.⁸¹ Tokom implementacije, Crna Gora bi mogla ponovo da razmotri predlog Instituta alternativa tokom procesa ko-kreiranja kojim bi se od javnih institucija zahtijevalo da, pored internet stranice Agencije, objave svoje planove integriteta na sopstvenim internet stranicama.⁸²

Obaveza 18 podrazumijeva obuku osoblja JLS o etici i integritetu i formiranje savjeta za praćenje sprovođenja planova integriteta svake JLS. Zajednica opština Crne Gore istakla je da je podizanje svijesti već uključeno u njenu obuku javnih službenika sa lokalnog nivoa.⁸³ Tokom implementacije, JLS su mogle da objave procjene za svoje planove integriteta na jedinstvenoj platformi (kao što je internet stranica Zajednica opština Crne Gore), tako da im je lako pristupiti.

Otvorenost lokalnih samouprava

Obaveza 15 ima za cilj da omogući javnosti da lakše prati sjednice skupština JLS. Obuhvata analizu trenutnog stanja transparentnosti skupština (i izradu smjernica za unapređenje) i procjenu neophodnih tehničkih promjena i finansijskih sredstava za emitovanje javnih sjednica lokalnih parlamenata. Dokumenti koje JLS moraju da objave već su navedeni u zakonskim odredbama, ali će smjernice stvoriti minimalne standarde za njihovo prikupljanje i objavljivanje. Najmanje tri JLS će učestvovati u pilot programu, a MJU planira da proširi ovaj projekat na sve JLS.⁸⁴ Prema podacima Zajednice opština Crne Gore, prioritetne informacije koje JLS objavljuju su parlamentarne sjednice i kratki pregledi važnih odluka i akata.⁸⁵

Obaveza 19 ima za cilj da poboljša učešće građana u donošenju odluka na lokalnom nivou pripremom smjernica za učešće i promovisanjem primjera dobre prakse. Zajednica opština Crne Gore će pomoći u kreiranju smjernica i sprovođenju promotivnih aktivnosti. JLS bi mogle da pogledaju primjer gruzijske opštine Ozurgeti. U akcionom planu Gruzije 2016-2018, skupština Ozurgetija je na svojoj internet stranici uvela funkciju koja omogućava građanima da prate i učestvuju u diskusijama o budžetskoj potrošnji, peticijama, raspravama o novim inicijativama i napretku socijalnih i kulturnih projekata.⁸⁶

Obaveza 20 fokusirana je na unaprijeđenje e-usluga na lokalnom nivou. Analizom postojećeg stanja i anketom građana o e-uslugama biće kreirano pet novih e-usluga.⁸⁷ Zajednica opština Crne Gore smatra da bi ova obaveza mogla da poboljša lokalne usluge, ali je ukazala da bi moglo biti izazovno da se ona završi u vremenskom okviru akcionog plana.⁸⁸ Crna Gora bi mogla da razmotri primjere drugih platformi za e-usluge, kao što su albanski portal e-Albanija, hrvatski Središnji državni portal i ukrajinski portal „Diia”.⁸⁹ Crna Gora bi takođe mogla da se konsultuje sa ranjivim grupama kako bi osigurala da e-usluge odgovaraju potrebama širokog spektra građana. Na primjer, u svom akcionom planu za period 2021-2023, Sjeverna Makedonija stvara koordinaciona tijela za lokalne OCD i građane kako bi uticala na koncept, implementaciju i praćenje važnih socijalnih usluga.⁹⁰

⁹ eUprava, Portal eUprave Crne Gore, <https://www.euprava.me/en>

¹⁰ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, E-demokratija, <https://www.opengovpartnership.org/members/montenegro/commitments/ME0058/>

¹¹ Maka Meshveliani (NDI Crna Gora), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 10. februar 2023. godine.

¹² Igor Vidačak (nezavisni ekspert), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 9. mart 2023. godine.

¹³ Javne rasprave uređene su Zakonom o državnoj upravi, <https://www.gov.me/dokumenta/1f353a31-1729-4db3-a378-e8c4610a5b04>, i Uredom o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija, <https://www.gov.me/dokumenta/1f353a31-1729-4db3-a378-e8c4610a5b04>. Javne rasprave razlikuju se od onlajn konsultacija jer podrazumijevaju javne diskusije u pripremi konkretnih nacrti zakona i strategija.

¹⁴ Publikacija Instituta alternativa, <https://media.institut-alternativa.org/2023/02/Final-OGP-priorities.pdf>

¹⁵ Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.

¹⁶ Publikacija Instituta alternativa, <https://media.institut-alternativa.org/2023/02/Final-OGP-priorities.pdf>

¹⁷ Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.

¹⁸ Portal za savjetovanje, <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/Dashboard>

¹⁹ ReSPA, Regionalna škola za javnu upravu, <https://www.respaweb.eu/>

²⁰ Partnerstvo za otvorenu upravu, Estonija, Transparentno i inkluzivno kreiranje politika (Transparent and Inclusive Policy Making), <https://www.opengovpartnership.org/members/estonia/commitments/EE0048/>

²¹ Partnerstvo za otvorenu upravu, Estonija, Lekcije od reformatora: Estonija prelazi sa onlajn konsultacija na ko-kreiranje (Lessons from Reformers: Estonia shifts from online consultation to co-creation), avgust 2020. godine <https://www.opengovpartnership.org/stories/lessons-from-reformers-estonia-shifts-from-online-consultation-to-co-creation/>

- 22 Partnerstvo za otvorenu upravu, Estonija, Jačanje kapaciteta za zajedničko kreativno kreiranje politika unutar državnih organa (Increasing the capacity for co-creative policy-making within government authorities), <https://www.opengovpartnership.org/members/estonia/commitments/ee0054/>
- 23 Partnerstvo za otvorenu upravu, Letonija, Jačanje dijaloga sa javnošću u procesima donošenja odluka (Strengthen dialogue with the public in decision-making processes), <https://www.opengovpartnership.org/members/latvia/commitments/LV0048/>
- 24 Vidi <https://wapi.gov.me/download-preview/cc6fef07-782f-4b78-8b15-fa851ccc3abf?version=1.0>
- 25 Publikacija Instituta alternativa, <https://media.institut-alternativa.org/2023/02/Final-OGP-priorities.pdf>
- 26 Vlada Crne Gore, Biblioteka, <https://www.gov.me/dokumenta/b76b4c37-f011-47dd-ba09-ec580651cc7b>
- 27 Nikoleta Pavićević i Milena Muk, Rodna perspektiva otvorenosti uprave: Analiza nacionalnog akcionog plana za sprovođenje inicijative "Partnerstvo za otvorenu upravu" u Crnoj Gori za period 2023-2024. godine, sa preporukama za unapređenje, Institut alternativa, decembar 2022. godine.
- 28 Institut alternativa, Inicijativa: Povećati transparentnost rada Vlade, 29. april 2021. godine, <https://institut-alternativa.org/en/initiative-increase-transparency-of-the-governments-work/>
- 29 Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- 30 Igor Vidačak (nezavisni ekspert), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 9. mart 2023. godine.
- 31 Komisija za politički sistem, unutrašnju i vanjsku politiku; Komisija za ekonomsku politiku i finansije, Komisija za kadrovska i administrativna pitanja; i Komisija za raspodjelu dijela sredstava iz budžetske rezerve.
- 32 Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- 33 Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- 34 Maka Meshveliani (NDI Crna Gora), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 10. februar 2023. godine.
- 35 Vlada Crne Gore, pretraživanje Gov.me, <https://www.gov.me/en/search>
- 36 Partnerstvo za otvorenu upravu, Estonija, Transparentnost parlamenta, <https://www.opengovpartnership.org/members/estonia/commitments/EE0050/>
- 37 Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- 38 MANS, <https://mans.co.me/tonski-zapisi-sa-sjednica-vlade-crne-gore-i-dalje-tajna/>
- 39 Crna Gora na evropskom putu, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-12/factograph_montenegro.pdf
- 40 Evropska kuća, EU projekti, <https://evropskakuca.me/euprojekti/>
- 41 IPA pomoć se zasniva na tematskim prioritetima EU, a ne na unaprijed definisanim dodjelama po zemljama, stoga ukupan iznos za region proširenja.
- 42 Crna Gora na evropskom putu, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-12/factograph_montenegro.pdf
- 43 Ecoportal.me, 20. septembar 2021. godine, <https://www.ecoportal.me/ekoloska-drzava-crna-gora-da-li-cemo-to-i-postati/>
- 44 Evropska kuća, Zaštita životne sredine i klimatske promjene, <http://evropskakuca.me/environment-and-climate-change/>
- 45 Maka Meshveliani (NDI Crna Gora), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 10. februar 2023. godine.
- 46 <https://evropskakuca.me/me/euprojekti>
- 47 Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- 48 Maka Meshveliani (NDI Crna Gora), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 10. februar 2023. godine.
- 49 Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- 50 DotaceEU, Mapa projekata, <https://www.dotaceeu.cz/cs/statistiky-a-analyzy/mapa-projektu?search=&Theme=10®ion=0&period=0&city=0&program=0&priorAx=0&Grant=0&rok=0&KODSTR=0>
- 51 OpenCoesione, <https://opencoesione.gov.it/it/>
- 52 U školi za Otvorenu koheziju, <https://www.ascuoladiopencoesione.it/en>
- 53 Marija Janković (Međunarodni republikanski institut), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 16. februar 2023. godine.
- 54 To uključuje nacionalnu Strategiju za mlade za period 2022-2026. godine i Strategiju saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija za period 2022-2026. godine, kao i uvođenje teme učešća građana (uključujući u zelene politike) u škole https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-12/factograph_montenegro.pdf
- 55 Zrelost otvorenih podataka, 2022, Crna Gora, https://data.europa.eu/sites/default/files/country-factsheet_montenegro_2022.pdf
- 56 Ljiljana Novović i Anka Dabanović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 24. februar 2023. godine.
- 57 Ministarstvo javne uprave, Informacija o upravljanju otvorenim podacima, januar 2022. godine, <https://www.google.com/url?q=https://wapi.gov.me/download/7a211a06-401c-426c-9d98-85b8f1ae9d88?version%3D1.0&sa=D&source=docs&ust=1679780268134775&usq=AOvVaw1NYnsLOplQavl-tBD59N-C>
- 58 Institut alternativa, <https://media.institut-alternativa.org/2023/02/Final-OGP-priorities.pdf>
- 59 Bojana Bajić (Ministarstvo finansija), intervju od strane Mehanizma nezavisnog izvještavanja, 21. februara 2023. godine.
- 60 Maka Meshveliani (NDI Crna Gora), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 10. februar 2023. godine.

- ⁶¹ Evropska komisija, Izvještaj o Crnoj Gori za 2022. godinu, str.16, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Montenegro%20Report%202022.pdf>
- ⁶² Maka Meshveliani (NDI Crna Gora), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 10. februar 2023. godine.
- ⁶³ Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- ⁶⁴ Ljiljana Novović i Anka Dabanović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 24. februar 2023. godine.
- ⁶⁵ Evropska komisija, pristupačnost web sadržaja, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/web-accessibility>
- ⁶⁶ Ivana Nedović i Danijela Nedeljković Vučković (Zajednica opština Crne Gore), intervju od strane Mehanizma nezavisnog izvještavanja, 20. februar 2023. godine.
- ⁶⁷ Partnerstvo za otvorenu upravu, Gruzija, <https://www.opengovpartnership.org/members/kutaisi-georgia/commitments/gekts0001/>
- ⁶⁸ Bojana Bajić (Ministarstvo finansija), intervju od strane Mehanizma nezavisnog izvještavanja, 21. februara 2023. godine.
- ⁶⁹ Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- ⁷⁰ Bojana Bajić (Ministarstvo finansija), intervju od strane Mehanizma nezavisnog izvještavanja, 21. februara 2023. godine.
- ⁷¹ Maka Meshveliani (NDI Crna Gora), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 10. februar 2023. godine.
- ⁷² Publikacija Instituta alternativa, <https://media.institut-alternativa.org/2023/02/Final-OGP-priorities.pdf>
- ⁷³ Vidi <https://open.finance.gov.mk/mk/home>
- ⁷⁴ Partnerstvo za otvorenu upravu, Sjeverna Makedonija, Otvoreni trezor, <https://www.opengovpartnership.org/members/north-macedonia/commitments/mk0126/>
- ⁷⁵ Zajednica Opština Crne Gore, <http://uom.me/baze-podataka/opstinske-finansije/>
- ⁷⁶ Marija Janković (Međunarodni republikanski institut), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 16. februar 2023. godine. Lidija Ljumović (Ministarstvo javne uprave), sadašnja kontakt tačka za POU, intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 14. februar 2023. godine.
- ⁷⁷ Šesti sastanak Upravnog odbora druge faze „Projekta borbe protiv privrednog kriminala u Crnoj Gori“ održan je 21. juna 2022. godine u Podgorici. Drugu fazu projekta finansiraju EU i Savjet Evrope, a sprovodi je Jedinica za pitanja privrednog kriminala i saradnju Savjeta Evrope. Projekat će podržati implementaciju konkretnih preporuka Grupe država protiv korupcije (GRECO) i Komiteta eksperata za evaluaciju mjera protiv pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL).
- ⁷⁸ Publikacija Instituta alternativa, <https://media.institut-alternativa.org/2023/02/Final-OGP-priorities.pdf>
- ⁷⁹ Regionalna antikorupcijska inicijativa, Prekid ćutanja, str. 65, https://rai-see.org/php_sets/uploads/2021/10/RAI-GAP-Analysis-English.pdf
- ⁸⁰ Vidi https://www.antikorupcija.me/media/documents/Izvjestaj_o_donosenju_i_sprovođenju_planova_integriteta_u_2021._godini_pgNIU4I.pdf
- ⁸¹ Zakon o sprječavanju korupcije, https://www.antikorupcija.me/media/documents/Law_on_Prevention_of_Corruption_uhpSyH.pdf
- ⁸² Milena Muk (Institut alternativa Podgorica), intervju sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 8. mart 2023. godine.
- ⁸³ Ivana Nedović i Danijela Nedeljković Vučković (Zajednica opština Crne Gore), intervju od strane Mehanizma nezavisnog izvještavanja, 20. februar 2023. godine.
- ⁸⁴ Ljiljana Novović i Anka Dabanović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 24. februar 2023. godine.
- ⁸⁵ Ivana Nedović i Danijela Nedeljković Vučković (Zajednica opština Crne Gore), intervju od strane Mehanizma nezavisnog izvještavanja, 20. februar 2023. godine.
- ⁸⁶ Partnerstvo za otvorenu upravu, Gruzija, Transparentnost skupštine opštine Ozurgeti, <https://www.opengovpartnership.org/members/georgia/commitments/ge0064/>
- ⁸⁷ Ove e-usluge će biti integrisane sa drugim sistemima, kao što su nacionalni sistem elektronske identifikacije i autentifikacije i elektronsko plaćanje naknada. Ljiljana Novović i Anka Dabanović (Ministarstvo javne uprave), prepiska sa Mehanizmom nezavisnog izvještavanja, 24. februar 2023. godine.
- ⁸⁸ Ivana Nedović i Danijela Nedeljković Vučković (Zajednica opština Crne Gore), intervju od strane Mehanizma nezavisnog izvještavanja, 20. februar 2023. godine.
- ⁸⁹ Partnerstvo za otvorenu upravu, E-Albania, <https://www.opengovpartnership.org/members/albania/commitments/AL0040/>, Partnerstvo za otvorenu upravu, Hrvatska, Središnji državni portal, <https://www.opengovpartnership.org/members/croatia/commitments/HR0036/>, Partnerstvo za otvorenu upravu, Ukrajina, Diia <https://www.opengovpartnership.org/members/ukraine/commitments/UA0081/>
- ⁹⁰ Partnerstvo za otvorenu upravu, Sjeverna Makedonija, Uključivanje građana u politiku zapošljavanja, <https://www.opengovpartnership.org/members/north-macedonia/commitments/MK0153/>

Odjeljak III. Metodologija i IRM indikatori

Svrha ovog pregleda nije evaluacija. Namijenjen je brzom, nezavisnom, tehničkom pregledu karakteristika akcionog plana i prednosti i izazova koje IRM identifikuje kako bi ponudio informacije za jači proces implementacije. IRM ističe obaveze koje imaju najveći potencijal za ostvarivanje rezultata, visok prioritet za zainteresovane strane u zemlji, prioritet u nacionalnom kontekstu otvorene uprave ili kombinaciju ovih faktora.

IRM prati proces filtriranja i grupisanja u klastere kako bi se identifikovale perspektivne reforme ili obaveze:

Korak 1: Utvrditi šta se može pregledati na osnovu provjerljivosti obaveze kako je napisano u akcionom planu.

Korak 2: Utvrditi da li obaveza ima aspekt otvorene uprave. Da li je to relevantno za vrijednosti POU?

Korak 3: Pregledati obaveze koje se mogu provjeriti i imaju aspekt otvorene uprave kako biste identifikovali da li određene obaveze treba grupisati u klastere. Obaveze koje imaju zajednički cilj javne politike ili doprinose istom reformskom pitanju ili pitanju javne politike treba grupisati u klastere. Potencijal za ostvarivanje rezultata obaveza grupisanih u klastere treba pregledati u cjelini. Osoblje IRM-a prati sljedeće korake kako bi grupisalo obaveze u klastere:

- a. Odrediti sveobuhvatne teme. Ako akcioni plan nije već grupisan po temama, osoblje IRM-a može da koristi tematske oznake kao referencu.
- b. Pregledati ciljeve obaveza kako bi se identifikovale obaveze koje se bave istim pitanjem javne politike ili doprinose istoj široj reformi politike ili državnoj reformi.
- c. Organizovati obaveze u klastere po potrebi. Obaveze su u akcionom planu možda već organizovane u okviru specifične javne politike ili državnih reformi.

Korak 4: Procijeniti potencijal za ostvarivanje rezultata obaveze grupisane u klaster ili samostalne obaveze.

Filtriranje je unutrašnji proces. Podaci za pojedinačne obaveze dostupni su u Prilogu 1. Pored toga, tokom procesa internog pregleda ovog proizvoda, IRM provjerava tačnost nalaza i prikuplja dodatne inpute kroz stručni pregled, povratne informacije od Jedinice za podršku POU po potrebi, intervju i validaciju sa zainteresovanim stranama u zemlji, eksterni stručni pregled i nadzor od strane Panela međunarodnih eksperata IRM-a (IEP - International Experts Panel).

Kao što je ranije opisano, IRM se u vršenju ovog pregleda oslanja na **tri ključna indikatora**:

I. Provjerljivost

- **Da, dovoljno je konkretno da bi se obavila analiza postignutog napretka:** Kao što je napisano u akcionom planu, navedeni ciljevi i predložene akcije su dovoljno jasni i uključuju objektivno provjerljive aktivnosti za ocjenu implementacije.
- **Ne, nije dovoljno precizno da bi se obavila analiza postignutog napretka:** Kao što je napisano u akcionom planu, navedeni ciljevi i predložene akcije nijesu jasni i ne uključuju eksplicitno provjerljive aktivnosti za ocjenu implementacije.
- Smatraće se da obaveze koje nijesu provjerljive nije moguće pregledati, a dalja ocjena neće biti sprovedena.

II. Aspekti otvorene uprave

Ovaj indikator utvrđuje da li se obaveza odnosi na vrijednosti otvorene uprave u pogledu transparentnosti, građanskog učešća ili javne odgovornosti kako su definisane Deklaracijom o otvorenoj upravi i Upravljačkim aktom POU (Articles of Governance), davanjem odgovora na sljedeća usmjeravajuća pitanja. Na osnovu pažljivog čitanja teksta obaveze, IRM prvo utvrđuje da li obaveza ima aspekt otvorene uprave:

- **Da/Ne:** Da li je obaveza određena tako da se oblast javne politike, institucija ili proces donošenja odluka učini transparentnijim, participativnijim ili odgovornijim javnosti?

IRM koristi vrijednosti POU kako su definisane u Upravljačkom aktu POU. Pored toga, sljedeća pitanja za svaku vrijednost POU mogu se koristiti kao referenca za identifikaciju konkretnog aspekta otvorene uprave u analizi obaveze:

- **Transparentnost:** Da li će vlasti otkriti više informacija, unaprijediti pravne ili institucionalne okvire kako bi se garantovalo pravo na informisanje, poboljšati kvalitet informacija koje se otkrivaju javnosti ili poboljšati transparentnost procesa donošenja odluka Vlade ili institucija?
- **Učešće građana:** Da li će vlasti stvoriti ili poboljšati mogućnosti, procese ili mehanizme da javnost daje svoje inpute u procesu donošenja odluka ili utiče na odluke? Da li će vlasti stvoriti, omogućiti ili poboljšati mehanizme učešća manjina ili nedovoljno zastupljenih grupa? Da li će vlasti omogućiti pravno okruženje koje garantuje slobodu okupljanja, udruživanja i mirnih protesta?
- **Javna odgovornost:** Da li će vlada stvoriti ili poboljšati prilike za pozivanje na odgovornost službenih lica zbog njihovih radnji? Da li će vlasti omogućiti da pravni, politički ili institucionalni okviri podstiču odgovornost javnih službenika?

III. Potencijal za ostvarivanje rezultata

IRM je prilagodio ovaj indikator - ranije poznat kao indikator „potencijalnog uticaja” - kako bi se uzele u obzir povratne informacije iz procesa konsultacija u sklopu optimizacije IRM-a sa članovima POU. Sa novim strateškim fokusom IRM proizvoda koji je orijentisan na rezultate, IRM je modifikovao ovaj indikator kako bi utvrdio očekivane rezultate i potencijal koji će biti verifikovani u Izveštaju IRM-a o rezultatima nakon implementacije. S obzirom na svrhu ovog pregleda Akcionog plana, procjena potencijala za ostvarivanje rezultata je samo rani pokazatelj mogućnosti da obaveza da svrsishodne rezultate na osnovu njene formulacije u Akcionom planu, za razliku od trenutnog stanja u odgovarajućoj oblasti javne politike.

Skala indikatora je definisana kao:

- **Nejasan:** Cilj ove obaveze je da se nastave tekuće prakse u skladu sa postojećim zakonodavstvom, zahtjevima ili politikama, bez navođenja dodatne vrijednosti ili unaprijeđenog pristupa otvorene uprave u suprotnosti sa postojećom praksom.
- **Umjeren:** Pozitivna, ali samostalna inicijativa ili promjena procesa, praksi ili politika. Obaveza ne kreira obavezujuće ili institucionalizovane promjene širom vlade ili institucija koje regulišu oblast javne politike. Primjeri su alatke (npr. internet stranica) ili objavljivanje podataka, obuka ili pilot-projekti.
- **Značajan:** Mogući preokret za prakse, politike ili institucije koje uređuju oblast javne politike, javni sektor ili odnos između građana i države. Obaveza generiše obavezujuće i institucionalizovane promjene u cijeloj državi.

Ovaj pregled je pripremio IRM u saradnji sa Ionom Mendeš Levak, a pregledao ga je Andy McDevitt, eksterni ekspert IRM-a. IRM metodologiju, kvalitet IRM proizvoda i proces pregleda nadgleda Panel međunarodnih eksperata IRM-a. Za više informacija, vidi odjeljak Pregled IRM-a na internet stranici Partnerstva za otvorenu upravu.⁹¹

⁹¹ Pregled Mehanizma nezavisnog izvještavanja: <https://www.opengovpartnership.org/irm-guidance-overview/>

Prilog 1. Podaci po obavezama⁹²

Obaveza 1: Poboljšanje funkcionalnosti portala e-participacija

- Provjerljivo: Da
- Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da
- Ova obaveza uključena je u klaster: Učešće građana (obaveze 1, 2 i 3 iz Akcionog plana)
- Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Značajan

Obaveza 2: Unapređenje monitoringa kvaliteta sprovođenja javnih rasprava

- Provjerljivo: Da
- Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da
- Ova obaveza uključena je u klaster: Učešće građana (obaveze 1, 2 i 3 iz Akcionog plana)
- Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Značajan

Obaveza 3: Bolje informisanje i edukacija javnosti o mogućnostima učešća u kreiranju javnih politika

- Provjerljivo: Da
- Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da
- Ova obaveza uključena je u klaster: Učešće građana (Obaveze 1, 2 i 3 iz Akcionog plana)
- Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Značajan

Obaveza 4: Podstaci učešće mladih u sprovođenju zelenih politika

- Provjerljivo: Da
- Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da
- Potencijal za ostvarivanje rezultata: Umjeren

Obaveza 5: Promocija i unapređenje politike i prakse otvorenih podataka

- Provjerljivo: Da
- Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da
- Ova obaveza uključena je u klaster: Otvoreni podaci (obaveze 5 i 16 iz Akcionog plana)
- Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Umjeren

Obaveza 6: Unaprijediti participativni monitoring kvaliteta sprovođenja Zakona o slobodnom pristupu informacijama

- Provjerljivo: Da
- Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da
- Potencijal za ostvarivanje rezultata: Umjeren

Obaveza 7: Povećati dostupnost podataka o radu Vlade i vladinih tijela

- Provjerljivo: Da
- Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da

<ul style="list-style-type: none"> • Potencijal za ostvarivanje rezultata: Značajan
Obaveza 8: Participativni monitoring razmjene podataka po službenoj dužnosti
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Potencijal za ostvarivanje rezultata: Umjeren
Obaveza 9: Poboljšati standarde digitalne pristupačnosti za osobe s invaliditetom
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Ova obaveza uključena je u klaster: Digitalna pristupačnost (obaveze 9 i 17 iz Akcionog plana) • Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Umjeren
Obaveza 10: Povećati transparentnost podataka o sadržaju i izvršenju državnog budžeta
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Ova obaveza uključena je u klaster: Fiskalna transparentnost (obaveze 10 i 14 iz Akcionog plana) • Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Umjeren
Obaveza 11: Podsticanje transparentnosti i iskorišćenosti EU fondova
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Potencijal za ostvarivanje rezultata: Značajan
Obaveza 12: Utvrditi zakonski okvir za zaštitu zviždača
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Potencijal za ostvarivanje rezultata: Umjeren
Obaveza 13: Poboljšati kvalitet primjene standarda etike i integriteta u državnoj upravi
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Ova obaveza uključena je u klaster: Etika i integritet u državnoj upravi (obaveze 13 i 18 Akcionog plana) • Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Umjeren
Obaveza 14: Unaprijediti transparentnost podataka o izvršenju budžeta jedinica lokalne samouprave (JLS)
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Ova obaveza uključena je u klaster: Fiskalna transparentnost (obaveze 10 i 14 iz Akcionog plana) • Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Umjeren

Obaveza 15: Poboljšati transparentnost lokalnih parlamenata
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Potencijal za ostvarivanje rezultata: Umjeren
Obaveza 16: Promocija otvorenih podataka na lokalnom nivou
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Ova obaveza uključena je u klaster: Otvoreni podaci (obaveze 5 i 16 iz Akcionog plana) • Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Umjeren
Obaveza 17: Unaprijediti digitalnu pristupačnost web stranica opština
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Ova obaveza uključena je u klaster: Digitalna pristupačnost (obaveze 9 i 17 iz Akcionog plana) • Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Umjeren
Obaveza 18: Unaprijediti informisanost lokalnih službenika o standardima etike i integriteta
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Ova obaveza uključena je u klaster: Etika i integritet u državnoj upravi (obaveze 13 i 18 Akcionog plana) • Potencijal za ostvarivanje rezultata (klaster): Umjeren
Obaveza 19: Ojačati ulogu mjesnih zajednica u neposrednom učešću građana u lokalnom odlučivanju
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Potencijal za ostvarivanje rezultata: Umjeren
Obaveza 20: Unaprijediti e-usluge na lokalnom nivou
<ul style="list-style-type: none"> • Provjerljivo: Da • Da li sadrži aspekte otvorene uprave? Da • Potencijal za ostvarivanje rezultata: Umjeren

⁹² **Napomena uredništva:**

1. Za obaveze koje su grupisane u klastere, ocjena potencijala za ostvarivanje rezultata sprovodi se na nivou klastera, a ne pojedinačne obaveze.
2. Moguće je da su kratki nazivi obaveza izmijenjeni radi sažetosti. Potpuni spisak obaveza može se naći u Akcionom planu Crne Gore: <https://www.opengovpartnership.org/documents/montenegro-action-plan-2022-2024-december/>.

Prilog 2: Ko-kreiranje Akcionog plana

Zemlje članice Partnerstva za otvorenu upravu podstiču se da teže potpunom ostvarenju ažuriranih Standarda učešća i ko-kreiranja Partnerstva za otvorenu upravu koji su stupili na snagu 1. januara 2022. godine.⁹³ IRM ocjenjuje sve zemlje koje su dostavile akcione planove od 2022. godine nadalje u skladu sa ažuriranim standardima. POU je uveo rok od 24 mjeseca kako bi se osigurao pravični i transparentni prelazak na ažurirane standarde. Tokom tog perioda, IRM će ocijeniti usklađenost zemalja sa standardima i poštovanje minimalnih zahtjeva.⁹⁴ Međutim, za zemlje će se utvrditi da postupaju suprotno procesu POU samo ako ne ispunjavaju minimalne zahtjeve, počevši od podnijetih akcionih planova koji treba da počnu 2024. godine i dalje. U tabeli 2 se navodi u kojoj mjeri prakse učešća i ko-kreiranja zemalja ispunjavaju minimalne zahtjeve koji se primjenjuju tokom izrade akcionog plana.

Tabela 2. Poštovanje minimalnih zahtjeva

Minimalni zahtjev	Ispunjen tokom ko-kreiranja?	Ispunjen tokom implementacije?
<p>1.1. Prostor za dijalog: Proces ko-kreiranja trećeg akcionog plana odvijao se od oktobra 2021. do decembra 2022. godine. Ministarstvo javne uprave (MJU) održalo je različite konsultacije sa državnim subjektima i zainteresovanim stranama civilnog društva, kako onlajn⁹⁵ tako i licem u lice.⁹⁶ Pored toga, Nacionalni demokratski institut (NDI) organizovao je okrugli sto u Podgorici (23. novembar 2022. godine)⁹⁷ a Institut alternativa organizovao je dvije konsultacije u opštinama Bar⁹⁸ i Bijelo Polje.⁹⁹ MJU je objavilo informacije o tome kako učestvovati u konsultacijama i komuniciralo je direktno sa zainteresovanim stranama putem elektronske pošte i javnog poziva.¹⁰⁰</p> <p>Informacije o Operativnom timu (OT) - forumu koji okuplja više zainteresovanih strana - dostupne su na nacionalnom sajtu POU, uključujući njegov sastav i mandat.¹⁰¹ OT je formiran 2018. godine tokom implementacije drugog akcionog plana. Nakon isteka mandata OT u junu 2022. godine, MJU je pokrenulo konsultacije o sastavu i ulozi novog OT-a.¹⁰² Donošenjem trećeg akcionog plana (decembar 2022. godine) i dalje je bilo upražnjenih mjesta za predstavnike države i civilnog društva u OT-u, tako da članstvo nije zvanično obnovljeno.</p>	Da	<i>Biće ocijenjeno u Izvještaju o rezultatima</i>
<p>2.1 Internet stranica POU: Crna Gora ima javno dostupnu internet stranicu za POU na kojoj se nalazi najnoviji akcioni plan.¹⁰³</p>	Da	<i>Biće ocijenjeno u Izvještaju o rezultatima</i>
<p>2.2 Repozitorijum: Nacionalna internet stranica POU ima repozitorijum dokumenata.¹⁰⁴ Ažurira se najmanje dva puta godišnje. U vrijeme pisanja ovog izvještaja (mart 2023. godine), na internet stranici se nalaze informacije o ko-kreiranju trećeg akcionog plana, ali ne i o njegovoj implementaciji.¹⁰⁵</p>	Da	<i>Biće ocijenjeno u Izvještaju o rezultatima</i>
<p>3.1 Prethodno obavještenje: Ko-kreiranje trećeg akcionog plana zvanično je počelo javnim pozivom zainteresovanim stranama da učestvuju u procesu, koji je otvoren od 26. oktobra do 20. novembra 2021. godine.¹⁰⁶ MJU je 6. decembra 2021. godine uputilo pozive</p>	Da	Nije primjenjivo

<p>zainteresovanim stranama da se pridruže procesu ko-kreiranja i podnesu predloge. Poziv je bio otvoren za sve zainteresovane i objavljen na internet stranici POU.¹⁰⁷ MJU je 27. juna 2022. godine objavilo kalendar aktivnosti POU u Crnoj Gori na internet stranici POU.¹⁰⁸ Kalendar je uključivao aktivnosti koje su već završene, kao i aktivnosti za ostatak 2022. godine.</p> <p>Standardi POU u oblasti ko-kreiranja i učešća zahtijevaju da vremenski okvir ko-kreiranja i pregled mogućnosti za učešće budu dostupni najmanje dvije nedjelje prije početka procesa ko-kreiranja. Ažurirani standardi počeli su da se primjenjuju u januaru 2022. godine, nakon što je zvanično počeo proces ko-kreiranja u Crnoj Gori. IRM je ocijenio da inicijalni javni poziv (otvoren od 26. oktobra do 20. novembra 2021. godine) i poziv od 6. decembra 2021. godine predstavljaju obavještenje dato dovoljno unaprijed za pridruživanje procesu ko-kreiranja. Stoga IRM ocjenjuje da je Crna Gora ispunila minimalni zahtjev iz ovog standarda tokom trećeg akcionog plana.</p>		
<p>3.2 Obuhvat i uključivanje ciljnih grupa: MJU, NDI i Institut alternativa sproveli su više aktivnosti obuhvata i uključivanja ciljnih grupa sa informacijama o procesu POU i o mogućnostima za učešće u ko-kreiranju akcionog plana. Na primjer, MJU je sprovelo istraživanje građana i tražilo da navedu svoje prioritete za akcioni plan¹⁰⁹ i održalo razgovore sa zainteresovanim stranama kako bi definisali prioritete za akcioni plan.¹¹⁰ NDI je 7. juna 2022. godine organizovao konferenciju o učešću Crne Gore u POU, uz učešće ambasadora Sjedinjenih Država u Crnoj Gori.¹¹¹</p>	Da	Nije primjenjivo
<p>3.3. Mehanizam za povratne informacije: MJU je održalo javnu raspravu o nacrtu akcionog plana u periodu od 28. oktobra do 28. novembra 2022. godine.¹¹² NDI i Institut alternativa (uz podršku MJU-a) organizovali su okrugli sto u Podgorici (22. novembar 2022. godine), Baru (30. novembar 2022. godine) i Bijelom Polju (5. decembar 2022. godine). Ovi okrugli stolovi imali su za cilj prikupljanje dodatnih predloga o nacrtu akcionog plana i pružili su prilike za dodatnu komunikaciju između zainteresovanih strana.</p>	Da	Nije primjenjivo
<p>4.1. Obrazloženi odgovor: MJU je postavljalo inpute zainteresovanih strana na internet stranici POU, uključujući rezultate onlajn konsultacija, intervju sa zainteresovanim stranama civilnog društva i anketu građana.¹¹³ MJU je objavilo odgovore na komentare dostavljene tokom završne javne rasprave o nacrtu akcionog plana (od 28. oktobra do 28. novembra 2022. godine).¹¹⁴ Informacije o nekim internim konsultacijama sa državnim organima zaduženim za obaveze nijesu dostupne na internet stranici POU, već ih je MJU direktno obavještavalo. MJU je takođe davalo povratne informacije zainteresovanim stranama tokom javnih konsultacija i dva regionalna okrugla stola.</p>	Da	Nije primjenjivo
<p>5.1 Otvorena implementacija: IRM će ocijeniti da li su održani sastanci sa zainteresovanim stranama civilnog društva kako bi se predstavili rezultati implementacije i omogućilo civilnom društvu da da komentare u Izvještaju o rezultatima.</p>	Nije primjenjivo	<i>Biće ocijenjeno u Izvještaju o rezultatima</i>

Pregled Akcionog plana od strane Mehanizma nezavisnog izvještavanja: Crne Gore za period 2022–2024. godine

Vezi za pregled prije objavljivanja: Nemojte citirati niti prosljeđivati.

⁹³ Standardi Partnerstva za otvorenu upravu za učešće i ko-kreiranje iz 2021. godine:

<https://www.opengovpartnership.org/ogp-participation-co-creation-standards/>

⁹⁴ Smjernice Mehanizma za nezavisno izvještavanje za ocjenu minimalnih zahtjeva:

<https://www.opengovpartnership.org/documents/irm-guidelines-for-the-assessment-of-minimum-requirements/>

⁹⁵ NDI Facebook,

https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=267309765440474&id=100064843562480&entstream_source=timeline

⁹⁶ Javni poziv za konsultovanje, 26. oktobar 2021. godine, <https://www.gov.me/clanak/javni-poziv-za-konsultovanje-zainteresovane-javnosti-o-izradi-nacionalnog-akcionog-plana-za-sprovođenje-inicijative-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-u-crnoj-gori>

⁹⁷ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, 24. novembar 2022. godine, <https://www.otvorenauprava.me/novosti/odrzano-okrugli-sto-o-nacrtu-nacionalnog-akcionog-plana-za-sprovođenje-inicijative-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-u-crnoj-gori-2023-2024/>

⁹⁸ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, 1. decembar 2022. godine.

⁹⁹ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, 7. decembar 2022. godine <https://www.otvorenauprava.me/novosti/odrzana-tribina-u-bijelom-polju-otvorena-uprava-za-sve-ka-zajednickim-prioritetima/>

¹⁰⁰ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, 26. jun 2022. godine, <https://www.otvorenauprava.me/novosti/budite-ko-kreator-novog-nacionalnog-akcionog-plana-za-sprovođenje-inicijative-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-u-crnoj-gori/>

¹⁰¹ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, Dokumenta, <https://www.otvorenauprava.me/dokumenta/>

¹⁰² Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, <https://www.otvorenauprava.me/operativni-tim/>

¹⁰³ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, <https://www.otvorenauprava.me/>

¹⁰⁴ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, Dokumenta, <https://www.otvorenauprava.me/dokumenta/>

¹⁰⁵ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, Konsultacije, <https://www.otvorenauprava.me/konsultacije/>

¹⁰⁶ Javni poziv za konsultovanje, 26. oktobar 2021. godine, <https://www.gov.me/clanak/javni-poziv-za-konsultovanje-zainteresovane-javnosti-o-izradi-nacionalnog-akcionog-plana-za-sprovođenje-inicijative-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-u-crnoj-gori>

¹⁰⁷ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, 6. decembar 2021. godine, <https://www.otvorenauprava.me/novosti/ko-kreiranje-novog-nacionalnog-akcionog-plana-za-sprovođenje-inicijative-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-u-crnoj-gori/>

¹⁰⁸ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, 27. jun 2022. godine, <https://www.otvorenauprava.me/novosti/kalendar-aktivnosti-za-izradu-novog-nacionalnog-akcionog-plana-2022-2024/>

¹⁰⁹

https://forms.office.com/pages/responsepage.aspx?id=DQSIkWsW0yxEajBLZtrQAAAAAAAAAAAAAQAQ_rkC5UMkQwTINWUk-pFS1Y0V0Q0SBSQkRXVktJRy4u&web=1&wdLOR=c8C28914D-5FC7-6548-890A-4440A9CD5BEB

¹¹⁰ <https://www.gov.me/clanak/ko-kreiranje-novog-nacionalnog-akcionog-plana-za-sprovođenje-inicijative-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-u-crnoj-gori>

¹¹¹ <https://www.gov.me/clanak/novi-nacionalni-akcioni-plan-za-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-omogucice-gradanima-bolji-pristup-javnim-uslugama-2>

¹¹² Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, 12. decembar 2022. godine, <https://www.otvorenauprava.me/novosti/izvjestaj-sa-javne-rasprave-o-nacrtu-nacionalnog-akcionog-plana-za-sprovođenje-inicijative-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-u-crnoj-gori-2023-2024/>

¹¹³ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, Konsultacije, <https://www.otvorenauprava.me/konsultacije/>

¹¹⁴ Partnerstvo za otvorenu upravu, Crna Gora, 12. decembar 2022. godine, <https://www.otvorenauprava.me/novosti/izvjestaj-sa-javne-rasprave-o-nacrtu-nacionalnog-akcionog-plana-za-sprovođenje-inicijative-partnerstvo-za-otvorenu-upravu-u-crnoj-gori-2023-2024/>